

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

PROCEDURAL POWERS OF THE INVESTIGATOR: CONCEPT AND CLASSIFICATION

**Воробей П.А., д.ю.н., професор,
звідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики**

*Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-2470-1920*

**Ковальчук С.О., д.ю.н., професор,
звідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики**

*Івано-Франківський навчально-науковий
юридичний інститут Національного
університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-6285-099X*

**Мірошніченко С.С., професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики**

*Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-4215-1603*

Актуальність теми статті зумовлена тим, що, незважаючи на ґрунтовність проведених наукових розробок теоретичних основ стосовно визначення поняття і структури процесуального статусу слідчого та практичних аспектів реалізації ним наданих процесуальних повноважень, низка питань, пов'язаних із цією проблематикою, потребує подальшого дослідження. Актуальність зазначеної проблематики зумовила постановку як мети статті розкрити на основі норм кримінального процесуального закону та доктринальних підходів поняття процесуальних повноважень слідчого та здійснення їх класифікації. На основі аналізу поняття кримінальних процесуальних повноважень узагальнено притаманні їм ознаки. Досліджено пропонувані в доктрині кримінального процесу підходи до розуміння поняття процесуальних повноважень слідчого. З урахуванням відповідності ознакам кримінальних процесуальних повноважень обґрунтовано доцільність уточнення доктринальних визначень поняття процесуальних повноважень слідчого. Наведено узагальнений перелік процесуальних повноважень слідчого, закріплений у частині 2 статті 40 КПК України, і вказано на те, що він не є вичерпним. Указано на доцільність здійснення класифікації процесуальних повноважень слідчого та розкрито її значення в теоретичному та практичному аспектах. Досліджено наявні в доктрині кримінального процесу класифікації процесуальних повноважень слідчого за різними класифікаційними критеріями, вказано на їх переваги і недоліки. Запропоновано здійснювати класифікацію процесуальних повноважень слідчого за критерієм наявності в слідчого дискреції щодо їх самостійної реалізації, з урахуванням чого виокремлено дві групи повноважень: 1) повноваження, які підлягають реалізації безпосередньо слідчим; 2) повноваження, реалізація яких може бути делегована іншому учаснику кримінального провадження. Наведено поняття делегованих повноважень і визначено коло процесуальних повноважень слідчого, які можуть бути делеговані. За результатами проведеного дослідження наведено авторське визначення поняття процесуальних повноважень слідчого й обґрунтовано доцільність здійснення їх класифікації за декількома критеріями, а саме: 1) за функціональним спрямуванням процесуальної діяльності слідчого; 2) за ступенем самостійності слідчого в ході реалізації процесуальних повноважень; 3) за етапами досудового розслідування, на яких відбувається реалізація процесуальних повноважень слідчого; 4) за наявністю дискреції слідчого щодо самостійної реалізації процесуальних повноважень.

Ключові слова: слідчий, правовий статус, процесуальний статус, повноваження, процесуальні повноваження, делегування процесуальних повноважень, учасники кримінального провадження, сторони кримінального провадження.

The relevance of the article is due to the fact that despite the thoroughness of the scientific developments of the theoretical framework for defining the concept and structure of the procedural status of an investigator and practical aspects of the exercise of the procedural powers granted to him, a number of issues related to this issue require further research. The relevance of this issue has led to the aim of the article to disclose the concept of investigator's procedural powers and to classify them based on the provisions of criminal procedure law and doctrinal approaches. Based on the analysis of the concept of criminal procedural powers, the author summarizes their inherent features. The author examines the approaches to understanding the concept of investigator's procedural powers proposed in the criminal procedure doctrine. Given the compliance with the features of criminal procedural powers, the author substantiates the expediency of clarifying the doctrinal definitions of the concept of procedural powers of an investigator. The author provides a generalized list of procedural powers of an investigator enshrined in part 2 of Article 40 of the CPC of Ukraine and points out that it is not exhaustive. The author points out the expediency of classification of investigator's procedural powers and reveals its significance in theoretical and practical aspects. The author examines the classifications of investigator's procedural powers existing in the criminal procedure doctrine according to various classification criteria, and points out their advantages and disadvantages. It is proposed to classify the investigator's procedural powers according to the criterion of the investigator's discretion to exercise them independently, and two groups of powers are distinguished: 1) the powers which are subject to exercise directly by the investigator; 2) the powers which may be delegated to another participant to criminal proceedings. The author provides the concept of delegated powers and defines the range of investigator's procedural powers which may be delegated. Based on the results of the study, the author's own definition of the concept of investigator's procedural powers is provided and the expediency of their classification according to several criteria is substantiated, namely: 1) by the functional focus of the investigator's procedural activities; 2) by the degree of the investigator's independence in the course of exercising procedural powers; 3) by the stages of pre-trial investigation at which the investigator's procedural powers are exercised; 4) by the investigator's discretion to exercise procedural powers independently.

Key words: investigator, legal status, procedural status, powers, procedural powers, delegation of procedural powers, participants in criminal proceedings, parties to criminal proceedings.

Постановка проблеми. Одним з учасників кримінального провадження, який відповідно до пункту 17 частини 1 статті 3 КПК України бере участь у ньому на стороні обвинувачення, є слідчий. Закріплюючи поняття слідчого, законодавець у пункті 19 частини 1 зазначеної статті визначає його як службову особу органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважену в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

Урегулюючи процесуальну діяльність слідчого зі здійснення досудового розслідування, законодавець у нормах кримінального процесуального закону розкриває його процесуальний статус як складову правового статусу слідчого, окремі елементи якого конкретизовані в положеннях підзаконних і відомчих нормативно-правових актів. Процесуальний статус слідчого виокремлюється поряд зі статусом адміністративно-правовим, який закріплений нормами законодавства, присвяченими визначенню як статусу відповідних правоохоронних органів, так і організаційним питанням діяльності слідчих (добір на посаду, проходження служби, соціальний захист тощо). Основу процесуального статусу слідчого становлять його процесуальні повноваження, визначені нормами КПК України й конкретизовані в низці інших підзаконних і відомчих нормативно-правових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження процесуального статусу слідчого звертаються О. Баулін, І. Гловюк, М. Городецька, В. Гринюк, І. Зінковський, О. Кіпер, Н. Карпов, О. Лисецький, Л. Лобойко, О. Марочкін, С. Охріменко, В. Сидорчук, М. Стоянов, М. Цуцкірідзе та інші вітчизняні вчені. Водночас, незважаючи на ґрунтовність проведених наукових розробок теоретичних основ стосовно визначення поняття і структури процесуального статусу слідчого та практичних аспектів реалізації ним наданих процесуальних повноважень, низка питань, пов'язаних із цією проблематикою, потребує подальшого дослідження. Насамперед це стосується теоретико-правових засад процесуального статусу слідчого як основи для розкриття його практичної діяльності зі здійснення досудового розслідування.

Метою статті є розкриття на основі норм кримінального процесуального закону й доктринальних підходів поняття процесуальних повноважень слідчого та здійснення їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Визначенню поняття процесуальних повноважень слідчого в доктрині кримінального процесу присвячено істотну увагу вчених, які розкривають його з певними відмінностями в розумінні змісту цього поняття.

В основу поняття процесуальних повноважень слідчого закладено поняття кримінальних процесуальних повноважень, під якими О. Кіпер розуміє взаємопов'язану систему прав та обов'язків, що мають владний характер і спрямовані на забезпечення реалізації функцій певного публічного суб'єкта кримінального провадження, здійснюються у формах та порядку, передбаченому КПК України, для досягнення завдань кримінального провадження [2, с. 32]. Дефініція кримінальних процесуальних повноважень у цілому дозволяє виокремити притаманні їм ознаки незалежно від особливостей процесуального статусу учасника кримінального провадження, який ними наділений. Зокрема, ознаками кримінальних процесуальних повноважень є такі: 1) вони є системою прав та обов'язків, якими наділений учасник кримінального провадження; 2) їм притаманний владний характер; 3) вони спрямовані на забезпечення реалізації кримінальної процесуальної

функції, виконуваної учасником кримінального провадження; 4) вони реалізуються в порядку, передбаченому КПК України; 5) їх реалізація спрямована на досягнення завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України.

Звертаючись до поняття процесуальних повноважень слідчого, А. Антонюк та О. Мазурець указують, що ті полягають у проведенні досудового розслідування кримінальних правопорушень, що віднесені кримінальним процесуальним законом до його відання згідно з правилами підслідності, що здійснюється з використанням державновладних повноважень, які забезпечують необхідні умови для розслідування кримінальних правопорушень [3, с. 272]. Водночас аналіз наведеного визначення свідчить, що основний акцент у ньому робиться на виконуваний слідчим кримінальній процесуальній функції – функції досудового розслідування, поряд із якою враховується владний характер процесуальних повноважень слідчого, а інші притаманні їм ознаки залишаються поза увагою, що не дозволяє вичерпно схарактеризувати досліджуване поняття.

Більш чітку дефініцію процесуальних повноважень слідчого формулює І. Зінковський, на думку якого, вони становлять собою систему регламентованих кримінальним процесуальним законодавством публічно-владних прав та обов'язків службових осіб органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на досягнення завдань досудового розслідування у порядку та з використанням засобів, передбачених КПК України [4, с. 38].

Аналізуючи цитоване визначення, потрібно звернути увагу на покладення в його основу поняття кримінальних процесуальних повноважень у цілому з його конкретизацією стосовно нормативної дефініції слідчого та його процесуального статусу, визначеного нормами кримінального процесуального закону. У цьому визначенні поняття процесуальних повноважень слідчого достатньо повно враховано ознаки кримінальних процесуальних повноважень, водночас воно не враховує можливість реалізації слідчим наданих йому процесуальних повноважень виключно в межах його компетенції, передбаченої КПК України.

Узагальнений перелік процесуальних повноважень слідчого наводиться у частині 2 статті 40 КПК України, з урахуванням якої слідчий уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених цим Кодексом; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 7) ухвалювати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 цього Кодексу; 8) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [1]. Водночас, з огляду на формулювання норми пункту 9 частини 2 статті 40 КПК України, наведений

у частині 2 цієї статті перелік процесуальних повноважень не є вичерпним.

Застосування системного підходу до дослідження процесуальних повноважень слідчого передбачає здійснення їх класифікації. Значення класифікації процесуальних повноважень слідчого в теоретичному аспекті полягає в тому, що вона дозволяє поглибити процес пізнання цієї правової категорії, а у практичному – забезпечити реалізацію слідчим наданих йому процесуальних повноважень з урахуванням особливостей кожного з їх видів. Водночас у доктрині кримінального процесу відсутній єдиний підхід до визначення критеріїв класифікації процесуальних повноважень слідчого та здійснення їх поділу на певні групи в межах кожного з цих критеріїв.

Так, О. Лисецький вказує, що аналіз повноважень слідчого з позиції їх змісту, мети і юридичних наслідків дає змогу виокремити такі групи повноважень: 1) повноваження з розгляду та вирішення заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення; 2) повноваження щодо подальшого спрямування кримінального провадження; 3) повноваження зі збирання доказів; 4) повноваження щодо залучення фізичних і юридичних осіб до участі в кримінальному провадженні; 5) повноваження щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 6) повноваження щодо повідомлення особи про підозру й оголошення її в розшук; 7) повноваження щодо зупинення та відновлення досудового розслідування; 8) повноваження щодо вирішення по суті кримінального провадження в межах досудового розслідування; 9) повноваження щодо здійснення профілактики кримінальних правопорушень; 10) інші повноваження (наприклад, давати дозвіл на зустріч працівника оперативного підрозділу з підозрюваним, який перебуває під вартою, вживати заходів щодо запобігання розголошення даних досудового розслідування тощо) [5, с. 32]. Водночас наведений підхід відображає розширений перелік процесуальних повноважень слідчого та недостатньо чітко відповідає логічним правилам здійснення класифікації.

Здійснюючи класифікацію процесуальних повноважень слідчого, В. Бурлака, О. Кіпер та А. Пономаренко поділяють їх за функціональним призначенням на дві групи: 1) повноваження щодо ухвалення процесуальних рішень; 2) повноваження щодо проведення процесуальних дій [2, с. 116; 6, с. 162], а також здійснює подальший поділ повноважень першої групи за критеріями характеру та особливостей реалізації та наводить перелік повноважень, які охоплює другою групою [2, с. 117-118]. Застосування критерію функціонального призначення процесуальних повноважень дозволяє врахувати їх особливості з точки зору основних напрямів процесуальної діяльності слідчого, що охоплюються його кримінально процесуальною функцією: ухвалення процесуальних рішень і проведення процесуальних рішень. Водночас з урахуванням того, що стосовно низки процесуальних рішень слідчий є ініціатором їх ухвалення (зокрема за погодженням із прокурором), назва першої з наведених класифікаційних груп підлягає уточненню.

Схожий критерій класифікації процесуальних повноважень слідчого використовує О. Марочкін, який за функціональною спрямованістю поділяє їх на чотири групи: 1) щодо збирання і фіксації доказів; 2) щодо забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження (залучення перекладача, захисника); 3) щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (тимчасове вилучення майна, клопотання про арешт майна); 4) щодо забезпечення явки учасників та їх участі у кримінальному провадженні (заходи забезпечення кримінального провадження) [7, с. 24]. Аналіз наведеного підходу свідчить, що наведена класифікація є неповною за рахунок неврахування низки процесуальних повноважень, наданих слідчому (наприклад, ініціювання застосування заходів забезпечення

кримінального провадження) або їх недостатнього врахування (наприклад, здійснення слідчим не лише збирання доказів, але й їх перевірки).

Окрім наведеної класифікації процесуальних повноважень слідчого, О. Марочкін здійснює їх поділ ще за двома критеріями: 1) за ступенем самостійності: а) ті, що він реалізує самостійно (частина 3 статті 246 КПК України); б) такі, які він здійснює за погодженням із прокурором через звернення із клопотанням до слідчого судді (стаття 176 КПК України) і які він виконує за рішенням прокурора (пункт 4 частина 2 статті 36 КПК України) або керівника органу досудового розслідування (частина 5 статті 246 КПК України); 2) за етапами досудового розслідування: а) на етапі внесення відомостей до ЄРДР; б) на етапі проведення слідчих (розшукових) дій; в) на етапі повідомлення про підозру; г) на етапі закінчення досудового розслідування [7, с. 24-25]. Зазначені критерії є цілком прийнятними для здійснення класифікації процесуальних повноважень слідчого й можуть застосовуватися з тим уточненням, що в межах першого критерію доречно виокремити групу повноважень, що реалізуються внаслідок реалізації учасниками кримінального провадження наданих їм прав (наприклад, одержання доказів, наданих підозрюваним, його захисником, потерпілим, його представником або іншими учасниками кримінального провадження, розгляд клопотань, заявлених учасниками кримінального провадження тощо), а в межах другого – уточнити назву відповідного етапу через указівку на проведення не лише слідчих (розшукових), але й інших процесуальних дій, спрямованих на отримання та перевірку доказів.

Поряд із наведеними поділами процесуальних повноважень слідчого, доцільно запропонувати класифікацію за критерієм наявності в слідчого дискреції щодо їх самостійної реалізації, з урахуванням якого виокремити дві групи повноважень: 1) повноваження, які підлягають реалізації безпосередньо слідчим; 2) повноваження, реалізація яких може бути делегована іншому учаснику кримінального провадження. Другу групу становлять делеговані повноваження, під якими О. Воробчак розуміє процесуальні повноваження одного учасника кримінального провадження, які передаються іншому [8, с. 143]. Аналіз норм кримінального процесуального закону до таких процесуальних повноважень дозволяє віднести: а) доручення слідчим відповідним оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; б) доручення слідчим проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій на території, яка перебуває під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, такому органу досудового розслідування; в) доручення слідчим здійснення розшуку підозрюваного оперативним підрозділам (пункт 3 частини 2 статті 40, частина 6 статті 218 і частина 3 статті 281 КПК України).

Висновки. Процесуальні повноваження слідчого становлять собою систему передбачених нормами кримінального процесуального закону прав та обов'язків, які покладені на відповідних службових осіб органів досудового розслідування, уповноважених у межах їх компетенції здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, мають владний характер, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження та здійснюються в порядку, передбаченому КПК України. Розгорнута класифікація процесуальних повноважень дозволяє встановити особливості змісту певних їх видів, що охоплюються відповідними групами, відповідно до різних класифікаційних критеріїв. У зв'язку з цим доцільно здійснювати класифікацію процесуальних повноважень слідчого за декількома критеріями: 1) за функціональним спрямуванням процесуальної діяльності слідчого; 2) за ступенем самостійності слідчого в ході реалізації процесуальних повноважень; 3) за етапами досудового розслідування, на яких відбувається реалізація процесуальних повноважень слідчого; 4) за наявністю дискреції слідчого щодо самостійної реалізації процесуальних повноважень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 228 с.
3. Антонюк А. Б., Мазурець О. О. Визначення процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 270-273.
4. Зінковський І.П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Одеса, 2019. 281 с.
5. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2018. 244 с.
6. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: монографія / В.Г. Дрозд, А.В. Пономаренко, С.Є. Абламський, Л.В. Гаврилюк та ін. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.
7. Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: монографія. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 214 с.
8. Воробчак О. А. Ознаки делегування процесуальних повноважень у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2023. № 66. С. 142-146